

توصیف ارزش‌یابی

کیفی - توصیفی

صادق طاهر خانی

مرتضی طاهر خانی

تابستان ۹۵

سرشناسه	: طاهر خانی، صادق
عنوان و نام پدیدآور	: توصیف ارزش‌یابی کیفی-توصیفی
مشخصات نشر	: موسسه اندیشه کامیاب ایرانیان ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۷۳ ص.
شابک	: ۵ - ۰۷۰ - ۴۵۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸ : ۱۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
موضوع	: پیشرفت تحصیلی - ایران - ارزشیابی
موضوع	: Promotion (School) - Evalution - Iran :
موضوع	: آموزش و پرورش - ایران - ارزشیابی *
موضوع	: Education - Iran - Evalution :
موضوع	: شاگردان - ایران - ارزشیابی
موضوع	: Stodents - Rating of - Iran :
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ت ۲۴ ط / ۳۰۶۳ LB
رده بندی دربی	: ۳۷۱ / ۲۸ :
شماره کتابخانه ملی	: ۴۵۲۱۱۵۵ :

عنوان کتاب	: توصیف ارزش‌یابی کیفی-توصیفی
ناشر	: موسسه فرهنگی انتشاراتی اندیشه کامیاب ایرانیان
دفتر انتشارات	: تهران - خ انقلاب - پنج شمیران - خ نور محمدی - پلاک ۳۷ - Email: e_a_kamyab@yahoo.com - ۷۷۶۴۰۰۸۹ - ۱۲۵۵
مؤلفین	: طاهر خانی، مرتضی طاهر خانی
ویراستار	: محبوبه رضاعلی
مدیر تولید	: موسسه آموزشی خوارزمی
صفحه آرا	: سید حمید احمدزاد، نیکو، تنها
طراح جلد	: امیر هاشمی
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ	: اول، ۱۳۹۵
چاپ و صحافی	: موسسه آموزشی خوارزمی
ناظر چاپ	: مهندس پیمان عباد
قیمت	: ۱۵۰۰۰۰ ریال

شابک: ۵ - ۰۷۰ - ۴۵۳ - ۶۰۰ - ۹۷۸
ISBN: 978 - 600 - 453 - 070 - 5

مقدمه

آدمی تنها آفریده‌ای است که محتاج تعلیم و تربیت است. از تعلیم و تربیت، به صورت پرورش، تادیب و تعلیم توأم با فرهنگ یاد می‌شود. تادیب، طبیعت حیوانی آدمی را به طبیعت انسانی تبدیل می‌کند. انسان تا وقتی زنده است به تربیت نیاز دارد تربیت می‌شود تا واندیدگی کند. زیرا منظور از زندگی سازگاری با محیط طبیعی و اجتماعی است.

یکی از مهمترین و گسترده‌ترین سازمان‌های مختلف اجتماعی که مسوولیت انتخاب و انتقال عناصر فرهنگی را به نسل نو جامعه بر عهده دارد، سازمان آموزش و پرورش است که از دیرباز نقش سازنده و اساسی در بقاء و تداوم فرهنگ و تمدن بشری ایفا کرده است. که این سازمان از نظر اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، اقتصادی و فراهم کردن زمینه‌ی تکامل و رشد آدمی، اهمیت بسیار دارد.

آموزش و پرورش به معنای اخص، فعالیت است که افراد به واسطه‌ی آن در وضعیت‌های اجتماعی سازمان یافته در معرض آموزش منظم دانش‌ها، مهارت‌ها، رفتارها و گرایش‌های معینی قرار می‌گیرند. که این آموزش و پرورش در اصل دارای سه هدف کلی است:

۱- آماده سازی فرد برای کار؛

۲- آماده سازی فرد برای ایفای نقش هموطن؛

۳- پرورش استعدادهای او به عنوان یک انسان.

در جامعه‌ی امروز، آموزش و پرورش تنها وسیله‌ی دسترسی به تکنیک قوی‌تر و توسعه و پیشرفت بیشتر است. دگرگونی‌های روزمره و سریع زندگی انسان نیز نیاز به تربیت و کسب آمادگی برای قبول تحول در ابعاد گوناگون حیات انسانی را به خوبی توجیه می‌کند. دگرگونی‌هایی که اجتناب ناپذیرند و تنها تربیت و تعلیم صحیح، مقابله‌ی متعادل و مطلوب با آنها را امکان پذیر می‌سازد.

هر فعالیت که بر مبنای برنامه‌ای پیش ساخته برای نیل به هدف معین اعمال می‌شود، سرانجام باید دید نتیجه‌ی کار چیست و اجرای برنامه در تحقق هدف‌ها تا چه حد موفق بوده است. این بررسی همان است که تحت عنوان ارزش‌یابی مطرح می‌شود. در اجرای برنامه‌های آموزش و پرورش نیز این ضرورت وجود دارد و اهمیت آن به مراتب بیشتر است زیرا تربیت و تعلیم دارای فرایند دراز مدتی است که پس از سال‌ها مجاهدت به نتیجه می‌رسد و حاصل کار را به امید نتیجه‌ی نهایی نمی‌توان برای مدت مدید با تسامح و تساهل به تصادف محول کرد. بلکه در هر مرحله از عمل باید دید بازده محتوا و روش چیست و چه دگرگونی‌های بنیادی و اجرایی را برای نیل به نتیجه‌ی بهتر و مطمئن‌تر ایجاب می‌کند. مراقبت‌ها لازم است تا از انحراف‌ها جلوگیری کنند و دشواریها را قبل از شکل گرفتن درمان نماید. این نتیجه همان است که از ارزش‌یابی بدست می‌آید و رسیدن به آن مستلزم وجود نظام مستمر سالانه ارزش‌یابی است.

تاریخچه‌ی نظام تعلیم و تربیت تطبیقی نشان می‌دهد که تحول بسیاری از کشورها، از نظام ارزش‌یابی آغاز و به دیگر مؤلفه‌ها بسایت کرده است. از نکات حائز اهمیت در امر ارزش‌یابی توجه به حیطه‌ی نگرش و عواطف فراگیران است که باید شیوه‌های کاربردی در سنجش و ارزش‌یابی دانش‌آموزان را در این عرصه فراهم ساخت. از کاربردهای مهم و اساسی ارزش‌یابی، گرفتن بازخورد برای معلم، دانش‌آموزان و والدین است که کمتر مورد عنایت قرار گرفته و بدان توجه آنچنانی نشده است.

اصلاحات در آموزش و پرورش در سطح بین‌المللی آغاز شده در این میان به نقش روش‌های سنجش از پیشرفت تحصیلی توجه ویژه‌ای شده است. ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی به عنوان جزئی جدایی ناپذیر فرایند یاددهی و یادگیری محسوب می‌شود که هدف آن کشف مشکلات آموزش و یادگیری و برنامه‌ریزی برای رفع این مشکل است. امروزه اعتقاد بر این است که آموزش و ارزش‌یابی دو فرایند هم تنیده‌اند. سنجش و ارزش‌یابی معتبر دانش‌آموزان را برمی‌انگیزاند تا چگونه یاد بگیرند. در چنین رویکردی یادگیرنده تبدیل به فردی فعال، ریسک‌پذیر و محقق می‌شود و ارزش‌یابی جزء لاینفک چنین آموزشی به شمار می‌رود و در جایگاه واقعی یعنی در خدمت آموزش قرار می‌گیرد. در این صورت است که ارزش‌یابی پویا و رشد دهنده می‌شود به طوری که همواره در فرایند آموزشی جاری است در این فضا ارزش‌یابی "رشد دهنده"، "پویا" و "مستمر" است.

مسئله‌ی ارزش‌یابی از دیر باز به عنوان یکی از عوامل مهم موفقیت در نظام‌های آموزشی مطرح بوده است. تلاش صاحب نظران بر این بوده است که از ابزار سنجش معتبر در امر ارزش‌یابی بهره جسته و با استفاده از نتایج آن به عنوان پایه‌ی مبنایی جهت برنامه‌ریزی برای رفع نقایص و ارتقاء پیشرفت این نظام‌ها بهره‌برداری کنند. در دنیای معاصر ضرورت ارزش‌یابی آن چنان محرز گردیده است که در هر نظام و دستگاه اداری به عنوان امر ضروری و اجتناب‌ناپذیر مطرح و لازمه‌ی یک مدیریت صحیح و پویا به شمار می‌رود. در نظام آموزش و پرورش هر روز برای پیشرفت و نیل به اهداف تعیین شده نیاز به آگاهی از موفقیت خود دارد و این آگاهی موجب می‌شود که از نقاط قوت و ضعف عملکرد خود مطلع گردد و به مهمات لازم برای اثر بخشی بیشتر کوشش‌های سازمانی بکار برد.

شواهد بیانگر آن است که استفاده از ارزش‌یابی صحیح در فرایند آموزش به ویژه ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی یکی از مهمترین فعالیت‌های آموزشی معلمان است متأسفانه وقتی سخن از فعالیت‌های ارزش‌یابی به میان می‌آید نوعی غرور در شخصیت معلم و نگرانی و اضطراب در چهره‌ی دانش‌آموزان به وضوح دیده می‌شود. مفهوم ارزش‌یابی در اغلب مواقع برای دانش‌آموزان همراه با ترس و اضطراب است زیرا برای آنها فضای شکست یا موفقیت، قبول یا رد شدن را تداعی می‌کند. علاوه بر طرز تلقی و عملکرد نادرست بسیاری از معلمان ارزش‌یابی مانند هیولایی وحشتناک در سراسر نظام آموزشی جامعه سایه افکنده است معلمان همواره از ارزش‌یابی به عنوان یک ابزار بدیت استفاده می‌کنند و با ایجاد زمینه‌های نامطلوب نوعی نگرانی و وحشت در اذهان دانش‌آموزان ایجاد می‌کنند در حالیکه ارزش‌یابی همچون دیگر فعالیت‌های آموزشی است و مشخص می‌سازد که معلم و دانش‌آموز تا چه حد به هدف‌های آموزشی نزدیک شده‌اند.

شایسته است در این زمینه به آیه‌ی شریفه‌ی قرآن اشاره شود که می‌فرماید: خداوند وضع افرادی را تا زمانی که خود را تغییر ندهند، تغییر نمی‌دهد. (سوره‌ی رعد، آیه‌ی ۱۱، ص)

در دهه‌ی اخیر در نظام آموزش و پرورش کشور ایران پس از اعمال تغییراتی ارزش‌یابی کیفی- توصیفی جایگزین ارزش‌یابی سنتی شده است که این آغاز یک فرصت است و در صورت اجرای صحیح قادر خواهد بود با ارائه‌ی چهره‌ی جدیدی از اهداف و ابزارهای ارزشیابی، تحولات بنیادین و گسترده‌ای را در سایر مولفه‌های آموزش و پرورش ایجاد کند.

ارزش‌یابی کیفی - توصیفی طرحی برای ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان است که یکی از ویژگی‌های آن اعلام نتایج ارزش‌یابی به صورت توصیفی است. براساس این طرح، معلم با به کارگیری روش‌ها و ابزارهای متنوع به دنبال اطلاعاتی است که بر اساس آن بتواند درباره‌ی بهبود یادگیری دانش‌آموزان و بهینه‌سازی روش‌های تدریس خود تصمیم‌گیری کرده و اقدامات ضروری را به اجرا درآورد. به عبارت دیگر مهمترین ویژگی ارزش‌یابی در این طرح جهت‌گیری اصلاحی آن است زیرا این فرصت را به معلم و دانش‌آموزان می‌دهد که برای تحقق اهداف و انتظارات آموزشی در موقع مناسب تغییرات لازم را در روند فعالیت‌های یاددهی - یادگیری به عمل آورد.

نظرسنجی‌هایی که از معلمان و والدین در این راستا صورت گرفته بیان‌گر آن است که طرح ارزش‌یابی کیفی - توصیفی توانسته است شرایط بهتر و مطلوب‌تری را برای یاددهی - یادگیری در کلاس تدوین ببیند. برای مثال تامین آرامش و بهداشت روحی و روانی دانش‌آموزان، فراهم‌سازی جو فضای باز و فعال برای رشد خلاقیت دانش‌آموزان، توجه به علایق یادگیرندگان، زدودن رهنه‌آمیزگرای، از بین بردن حس حسادت و رقابت کاذب و مخرب در بین دانش‌آموزان، تقویت ارتباط عاطفی بین معلم و دانش‌آموز، افزایش ارتباط والدین با اولیاء مدرسه، کم کردن استرس واسطه‌آب‌ناشی از امتحان در بین دانش‌آموزان و افزایش فعالیت‌های گروهی در بین دانش‌آموزان نمونه‌هایی از مجموعه شرایطی است که به شهادت محققان طرح ارزش‌یابی توصیفی توانسته است به دست هر چه مطلوب‌تر نمودن محیط‌های آموزشی مهیا سازد.

کاربرد ارزش‌یابی کیفی - توصیفی آثاری بر دانش‌آموز و محیط و جریان یادگیری بر جای می‌گذارد که هر یک هدف‌های ارزشمند تربیتی تلقی می‌شود که نظام آموزشی در پی تحقق آنهاست. ارزش‌یابی کیفی - توصیفی با کمک به بهبود یادگیری دانش‌آموز، سبب است موانع و ضعف‌ها و رفع نسبی آنها در یادگیری، دگرگونی ایجاد می‌نماید. با این روش، تعداد دانش‌آموزانی که نیاز به تکرار پایه دارند، عملاً کاهش می‌یابد.

در ارزش‌یابی سنتی مسائلی همچون کمبود علاقه دانش‌آموزان به یادگیری، وجود اضطراب امتحان در دانش‌آموزان و حتی معلمان تازه‌کار، افزایش مردودی، نبود خلاقیت، عدم توجه به تفاوت‌های فردی و ... مشاهده می‌شد در حالی که در ارزش‌یابی کیفی - توصیفی، بر

خلاف ارزش‌یابی کمی، نگاه ویژه‌ای به جایگاه دانش‌آموزان می‌شود. این ارزش‌یابی به عنوان الگویی کیفی تعریف شده است که می‌کوشد به عمل و کیفیت یادگیری همه جانبه‌ی دانش‌آموزان توجه کند و توصیفی از وضعیت یادگیری آن‌ها ارائه دهد تا موجب اصلاح، بهبود و توسعه‌ی دانش‌ها، مهارت‌ها و نگرش‌های دانش‌آموزان شود. با اجرای درست، صحیح و مناسب این ارزش‌یابی آثاری همچون افزایش علاقه به یادگیری، کاهش اضطراب امتحان، بروز رفتارهای مثبت، کاهش نرخ مردودی و تکرار پایه‌ها، هماهنگی در رشد عاطفی دانش‌آموزان، ایجاد خلاقیت، کاهش رقابت ناسالم، عدم ایجاد شرمندگی و سرخوردگی، توجه به تفاوت‌های فردی، بهبود کیفیت فرایند یاددهی - یادگیری، فراهم نمودن زمینه‌ی مناسب برای حذف فرهنگ بیست‌گرایی، تاکید بر اهداف آموزش و پرورش به جای اهداف محتوای و کتابی، فراهم نمودن زمینه‌ی مناسب برای حذف حاکمیت مطلق امتحانات پایانی در تعیین سرنوشت تحصیلی دانش‌آموزان، افزایش بهداشت روانی محیط یاددهی - یادگیری و ... می‌توان اشاره کرد. در همچنین با اجرای ارزش‌یابی کیفی از سال ۱۳۸۲ تحولاتی در زمینه‌ی اهداف رفتاری شامل: رعایت آموزه‌های اخلاقی، احترام گذاشتن به ارزش‌های مذهبی، رعایت قوانین، مقررات و ضوابط، مشارکت در کارهای گروهی، مسئولیت‌پذیری در فعالیت‌های گروهی، رعایت بهداشت فردی و اجتماعی، اشتیاق به صداقت و امانت‌داری و توجه به مطالعه و کتاب‌خوانی در حد مطلوب، زود انتظار بوده است.^۱

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۶
فصل اول.....	۱۳
۱-۱ فلسفه‌ی ارزشیابی.....	۱۳
۲-۱ کلیات ارزشیابی کمی.....	۱۳
۳-۱ تاریخچه‌ی ارزش یابی کمی.....	۱۴
۴-۱ چارچوب ارزشیابی کمی.....	۱۵
۵-۱ حوزه‌ای ارزشیابی کمی.....	۱۶
الف: الگوی ارزشیابی هدفگرا (تایلر).....	۱۶
ب: اتنوی ارزشیابی سیپ.....	۱۷
۶-۱ ابزارهای ارزشیابی کمی.....	۱۸
الف: ارزشیابی کمی (مددکاران تغذیه).....	۱۸
ب: ارزشیابی از طریق آزمون شفاهی.....	۱۸
۷-۱ عوارض امتحان محوری.....	۱۹
الف: ایجاد اضطراب.....	۱۹
ب: ایجاد رقابتهای نامطلوب.....	۲۰
پ: تقلب.....	۲۰
فصل دوم.....	۲۱
۱-۲ کلیات ارزشیابی کیفی- توصیفی.....	۲۱
۲-۲ تحولات ارزشیابی آموزشی در ایران.....	۲۶
۳-۲ چارچوب ارزشیابی کیفی - توصیفی.....	۲۷
۴-۲ اهداف ارزشیابی کیفی- توصیفی.....	۲۸
۵-۲ ویژگیهای ارزشیابی کیفی- توصیفی.....	۲۹
۶-۲ الگوهای ارزشیابی کیفی- توصیفی.....	۲۹
الف: الگوی ارزشیابی مبتنی بر ملاحظه.....	۳۰
ب: الگو ارزشیابی پاسخگو.....	۳۰
۷-۲ ابزارهای ارزشیابی کیفی- توصیفی.....	۳۱
الف: ثبت مشاهدات.....	۳۲

۳۳	ب: آزمونهای عملکردی
۳۴	پ: تکالیف درسی (فعالیت‌های یادگیری)
۳۵	ت: خودسنجی و همسالسنجی
۳۵	ث: آزمونهای مداد کاغذی
۳۶	ج: پرسیدن
۳۷	چ: سنجش والدین
۳۷	ح: کارنما یا پوشهی کار
۴۱	فصل سوم
۴۱	۱- الگوهای جدید ارزشیابی
۴۳	۲- اصول حاکم بر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی
۴۷	فصل چهارم
۴۷	۱-۴ اهداف ارزشیابی کیفی - توصیفی
۴۷	الف: بهبود یادگیری
۴۸	ب: ایجاد نقش مطلوب نسبت به مدرسه
۴۸	پ: افزایش بهداشت روانی و آسایش در کلاس
۴۸	ت: افزایش اعتماد به نفس
۴۹	ث: افزایش روحیه نقدپذیری و نقدگری
۴۹	ج: افزایش مشارکت در یادگیری
۴۹	چ: رشد مهارت خوداصلاحی و خودتنظیمی
۵۰	ح: رشد مهارت نقد خود
۵۱	فصل پنجم
۵۱	۱-۵ پژوهشهای انجام شده در ایران
۵۹	۲-۵ پژوهشهای انجام شده در خارج از کشور
۶۴	۳-۵ نتیجه‌گیری
۶۷	منابع و مآخذ
۶۷	منابع فارسی
۷۲	منابع غیر فارسی